

PRAKTISCH PIJN HERKENNEN BIJ PAARDEN

www.licg.nl
over houden van huisdieren

Het paard is een zeer sociaal dier dat van nature in kuddes leeft. Paarden zijn prooidieren. Net als bij veel andere prooidieren is vluchten voor paarden een belangrijke vorm van verdediging tegen roofdieren of andere gevaren. Een paard kan duidelijke tekenen van pijn verbergen wanneer er mogelijke roofdieren (waar mensen ook onder vallen) in de buurt zijn. Als een paard pijn heeft, is het erg belangrijk dat dit herkend en op de juiste manier behandeld wordt, omdat dit van groot belang is voor het welzijn van het paard.

Wat is pijn?

Pijn heeft een waarschuwend functie voor het dier om zichzelf te beschermen. Het is een onaangenaam gevoel dat gepaard gaat met (de dreiging van) lichamelijke schade. Het heeft de functie schade te vermijden of te verminderen en genezing te stimuleren. De pijn zelf en de lichamelijke reactie hierop van het paard zijn nadelig voor het welzijn van het dier.

Pijn kan acuut (plotseling) of chronisch (langdurig) zijn. Bij acute pijn zullen de signalen duidelijker te zien zijn dan bij chronische pijn. Chronische pijn ontstaat vaak geleidelijk, houdt langer aan en gaat gepaard met bepaalde minder duidelijke gedragsveranderingen. Acute pijn kan soms overgaan in chronische pijn.

De reactie van een dier op pijn is uniek voor elk individu. Elk paard heeft zijn eigen persoonlijkheid gebaseerd op zijn genen, sociale ervaringen en omgevingsfactoren, waardoor ook de reactie op pijn bij elk paard anders kan zijn. Hieronder wordt uitgelegd wat de belangrijkste bekende signalen zijn van verschillende soorten pijn, zodat u thuis kunt inschatten of uw paard pijn heeft.

Pijn herkennen aan gedrag

Een paard dat pijn heeft laat niet altijd specifiek gedrag zien dat aan pijn gekoppeld is. Het is vaak juist de afwezigheid van normaal gedrag, een veranderde houding of veranderde prestaties die kunnen duiden op pijn.

Het herkennen van pijn bij een paard is vaak het makkelijkst als het dier in een voor hem vertrouwde omgeving is en als er mensen in de buurt zijn die het paard vertrouwt. Ook heeft de aanwezigheid van andere bekende paarden een positief effect op het uiten van pijn-gerelateerd gedrag. Een paard dat alleen staat verbergt pijn eerder.

Het soort pijn dat een paard ervaart, bepaalt in sterke mate zijn gedrag. Gedragingen die gekoppeld zijn aan acute pijn zijn over het algemeen makkelijker te herkennen dan signalen van chronische pijn. Acute pijn kan ervoor zorgen dat het paard zich terugtrekt of probeert te ontsnappen om zo schade te verminderen. Als acute pijn niet opgemerkt wordt, kan deze overgaan in chronische pijn. Wanneer (met name chronische) pijn niet op tijd herkend en behandeld wordt, kan dit leiden tot agressief gedrag of zelfs zelfverminking.

Signalen van pijn

Om pijnherkenning voor u als eigenaar makkelijker te maken, staan hieronder de meest voorkomende pijn-gerelateerde gedragingen bij acute en bij chronische pijn.

Algemene pijngedragingen:

- Gemoedstoestand: paarden met pijn kunnen een depressieve indruk maken en hebben vaak weinig aandacht voor hun omgeving.
- Gedrag en houdingen: veranderingen in gedrag en houdingen die een paard met pijn aan kan nemen zijn: minder bewegen, rusteloos, het hoofd laten hangen, onrustig, proberen te vluchten, rollen, met een hoef over de grond schrapen of een stijve houding aannemen.
- Verminderde eetlust: paarden met ernstige pijn stoppen vaak met eten.

- Verwijzen naar een pijnlijke plek: een paard met pijn kan kijken naar de plek die pijn doet. Een paard met buikpijn kan bijvoorbeeld herhaaldelijk naar de buik/flank kijken of met een hoef tegen de buik schoppen.
- Positie in de stal: paarden die in hun box staan en pijn hebben, staan vaker met hun achterhand richting de ingang van de box en met hun hoofd achterin in een hoek van de stal. Het paard toont geen of weinig interesse in de omgeving, is niet alert, eet niet, rust niet of laat zijn hoofd hangen.
- Overige signalen van pijn: verwijde neusgaten, tandenknarsen, geluiden maken (bijvoorbeeld kreunen), het hoofd draaien, plotselinge hoofdbewegingen maken, zwaaien met de staart zonder dat er vliegen zijn, zweten, niet gehanteerd willen worden of bevriezen.

Specifieke pijngedragingen:

- Angst, agressie en hoofdschudden tijdens het rijden: dit zijn gedragingen die kunnen duiden op pijn. Ander "ongehoorzaam" gedrag tijdens het rijden is ook vaak het resultaat van pijn. Als de ruiter de pijn eerder herkent en oplost, betekent dit een beter welzijn voor het bereden paard.
- Kleine veranderingen in gedrag die zich langzaam ontwikkelen: dit zijn vaak tekenen van chronische pijn, bijvoorbeeld door artrose. Het paard wordt minder actief, gaat meer rusten, verliest spierkracht en gewicht, eet minder, krijgt beschadigingen op de plekken waar de huid direct over bot ligt en kan kreupel gaan lopen. Dit zijn symptomen die vaak toegeschreven worden aan ouderdom, waardoor de pijn niet herkend wordt. Natuurlijk worden oudere paarden wat stijver, net als oudere mensen. Beweging is juist dan belangrijk voor deze dieren, omdat hiermee de gewrichten soepel blijven.

Hartslag en ademhaling:

In sommige gevallen zijn veranderingen in de hartslag en ademhaling aanvullende maatstaven die helpen te beoordelen of er sprake is van pijn. Er zijn echter ook veel situaties waarbij een paard wel pijn lijdt, maar dit niet zorgt voor meetbare veranderingen in hartslag en ademhaling. Gedragsveranderingen zijn dan vaak specifiek en kunt u als eigenaar bovendien makkelijker zelf vaststellen.

Pijngedrag bij ezels

Belangrijk om te weten: veel van de gedragingen om pijn te herkennen bij paarden zijn niet van toepassing op pijnherkenning bij ezels. Pijnherkenning bij ezels is een stuk moeilijker. Er zijn meer specifieke en meer kleinere signalen, omdat ezels eerder bevriezen in gevaarlijke of pijnlijke situaties dan vluchten. Als een ezel daarom ook maar het kleinste teken van ongemak of pijn laat zien, dan is er meestal al sprake van een noodgeval.

Pijn herkennen met behulp van een pijnschaal

Om pijnherkenning bij paarden makkelijker te maken, zijn onderzoeken gedaan naar het gebruik van pijnschalen. Met een pijnschaal kan pijn beoordeeld worden. Een pijnschaal combineert de scores van meerdere onderdelen, waarbij de optelsom samen kan aangeven of een dier pijn heeft en hoe erg de pijn is.

Er zijn verschillende soorten schalen. De zogeheten 'composite pain scales' kijken naar een breed scala aan verschillende gedragsuitingen van het hele dier. Er zijn ook schalen waarbij er alleen naar verschillen in de gezichtsuitdrukking gekeken wordt, waarbij bepaalde uitdrukkingen pijn reflecteren : de pijngezichten ('facial expression pain scales').

De pijnschalen die tot nu toe zijn ontwikkeld, zijn met name gericht op het opsporen van acute pijn

en zijn dus (nog) minder geschikt voor het vaststellen van chronische pijn.

Pijn herkennen aan gezichtsuitdrukkingen: Horse Grimace Scale

Een pijnschaal die geschikt is voor gebruik door eigenaren is de "Horse Grimace Scale". Dit is een pijnschaal die gebaseerd is op gezichtsuitdrukkingen bij een paard als hij pijn heeft. Deze pijnschaal is tot stand gekomen op basis van pijnonderzoek na castratie van jonge hengsten. Gezichtsuitdrukkingen die horen bij pijn en gebruikt worden bij deze pijnschaal zijn: de oren stijf naar achter, de ogen dichtknijpen, spanning boven het oog en gespannen kauwspieren, neusgaten en mond.

Hieronder vindt u foto's van verschillende gezichtsuitdrukkingen die wijzen op de aanwezigheid van pijn. Iedere uitdrukking wordt gescoord met een 0 (niet aanwezig), een 1 (licht aanwezig) of een 2 (duidelijk aanwezig).

Stijf achterwaarts gerichte oren

Niet aanwezig (0) Licht aanwezig (1) Duidelijk aanwezig (2)

De oren worden stijf gehouden en draaien naar achteren. Hierdoor lijkt de ruimte tussen de oren breder dan normaal.

Dichtknijpen van de ogen

Niet aanwezig (0) Licht aanwezig (1) Duidelijk aanwezig (2)

Het ooglid is deels of helemaal gesloten. Als het ooglid zover gesloten is dat de grootte van het oog met meer dan de helft afneemt, geldt dit als "duidelijk aanwezig" of "2".

Spanning boven de ogen

Niet aanwezig (0) Licht aanwezig (1) Duidelijk aanwezig (2)

Het samentrekken van de spieren boven de ogen zorgt voor meer zichtbaarheid van de onderliggende botstructuur. Als het bot aan de zijkant van het hoofd duidelijk zichtbaar is, moet dit met een "2" gescoord worden.

Duidelijk gespannen kauwspieren

Niet aanwezig (0) Licht aanwezig (1) Duidelijk aanwezig (2)

Gespannen kauwspieren zijn te herkennen als toenemende spanning boven de mond. Als deze spieren duidelijk zichtbaar en herkenbaar zijn, moet dit gescoord worden met een "2".

Gespannen mond en opvallende kin

Niet aanwezig (0) Licht aanwezig (1) Duidelijk aanwezig (2)

Een gespannen mond is duidelijk zichtbaar wanneer de bovenlip teruggetrokken is en de onderlip een uitgesproken "kin" vormt.

Gespannen neusgaten en een afvlakking van het hoofdprofiel

Niet aanwezig (0) Licht aanwezig (1) Duidelijk aanwezig (2)

De neusgaten zien er gespannen en licht verwijd uit, het profiel van de neus wordt vlakker en de lippen verlengen.

Horse Grimace Scale. Klik op het plaatje om te openen als PDF. Met toestemming gebruikt en vertaald. Oorspronkelijke publicatie: Dalla Costa E, et al. Development of the Horse Grimace Scale (HGS) as a pain assessment tool in horses undergoing routine castration. PLoS One. 2014 Mar 19;9(3):e92281.

Een app om pijn te herkennen

Door specialisten van de Universiteit Utrecht is voor gebruik in de kliniek jarenlang onderzoek gedaan naar pijnherkenning. Hierbij zijn verschillende typen pijnschalen ontworpen en daarna uitgebreid getest (gevalideerd) voor zowel paarden als ezels. Er zijn voor paarden en ezels telkens

twee schalen gemaakt: Een schaal voor de beoordeling van het hele dier en een schaal voor pijngezichten. Later is onderzocht of de schalen zo aangepast konden worden dat ze ook door eigenaren gebruikt zou kunnen worden. Door gebruik te maken van wegingsfactoren bleek dit inderdaad mogelijk.

Op basis van deze onderzoeken is er een gratis app ontworpen. Deze app (EPWA) kan gebruikt worden voor het beoordelen van met name acute pijn bij een paard of een ezel. De app is door zowel dierenartsen als eigenaren te gebruiken. De app heeft een schaal voor het beoordelen van het hele dier en een schaal voor de gezichtsuitdrukkingen die pijn reflecteren. Naar aanleiding van de uitslag van de test kan u aangeraden worden contact op te nemen met de dierenarts, omdat het dier waarschijnlijk (acute) pijn heeft.

Wanneer uw dier behandeld wordt door een dierenarts, kunt u met de app ook goed volgen hoe de ontwikkeling van de pijn is en wanneer er bijvoorbeeld meer pijnstilling gegeven moet worden. De app is gratis te downloaden op EPWA.nl voor Android en iPhone en op de website staat een trainingsmodule om te oefenen.

Pijn onderscheiden van ander gedrag

Het kan soms moeilijk zijn te onderscheiden of een paard bepaald gedrag laat zien omdat hij pijn heeft of bijvoorbeeld vanwege angst of stress. Zo kan een nieuwe omgeving bijvoorbeeld zorgen voor vlucht- of onrustig gedrag. Een tekort aan ruwvoer en/of niet dagelijks op de weide mogen, kan leiden tot tekenen van frustratie zonder dat sprake is van pijn. Paarden die gefrustreerd zijn, schrapen regelmatig met de hoef over de grond, iets wat ook bij pijn waargenomen kan worden. Ook chronische stress kan leiden tot gedragsveranderingen die ook kunnen optreden wanneer een paard pijn heeft. Tekenen van chronische stress kunnen bijvoorbeeld zijn: hyper alert of juist apathisch zijn, teveel eten of juist te weinig, spijsverteringsproblemen, rusteloosheid, overmatig bewegen, of een veranderde hoofd/nek positie. Chronische stress kan ertoe leiden dat een paard manieren zoekt om hiermee om te gaan en 'tot rust te komen'. Een paard kan dan bijvoorbeeld gaan kribbebijten, weven of ijsberen. Dieren kunnen dit blijven doen, ook wanneer er allang geen sprake meer is van aanwezige stress.

Veelvoorkomende oorzaken van pijn

Zoals eerder benoemd laten paarden specifieke pijngedragingen zien die bij bepaalde aandoeningen horen. Als u de kennis hebt om bepaalde types pijn-gerelateerd gedrag te herkennen, heeft dit een positief effect op het welzijn van uw paard. Daarom zijn hieronder drie veel voorkomende aandoeningen uitgewerkt en worden de gedragingen die daarbij horen beschreven. Het blijft altijd belangrijk contact op te nemen met een dierenarts wanneer u pijnsignalen waarneemt of wanneer u twijfelt over het welzijn van uw paard.

Rugpijn

Rugpijn is een van de meest voorkomende oorzaken van pijn bij paarden. Naar schatting heeft ongeveer 70% van alle bereden paarden binnen Europa last van nek- of rugproblemen. Rugproblemen zijn moeilijk op te merken. Ze worden vaak pas ontdekt wanneer de problemen ver gevorderd zijn, wanneer het paard bijvoorbeeld al gevoelig is voor aanraking van de rug. Een ander voorbeeld van rugpijn is door de rug zakken wanneer het zadel wordt opgelegd, de singel wordt bevestigd of als de ruiters op het paard gaat zitten. Ook kan een paard met rugpijn moeite hebben met achterwaarts lopen. Veel paarden die problemen hebben aan de wervelkolom, nek of rug laten "on gehoorzaam" gedrag zien tijdens het rijden, zoals bijvoorbeeld steigeren. Dit is ontwijkingsgedrag: ze proberen te ontsnappen aan de pijn. Als rugpijn niet ontdekt wordt en zich ontwikkelt tot chronische pijn kan dit leiden tot agressief gedrag richting mensen. Agressie tijdens

het zadelen of verzorgen zijn vaak de eerste tekenen van gedragsveranderingen die opgemerkt worden.

Acute buikpijn (koliek)

Koliek is de belangrijkste reden voor spoedbehandeling door een dierenarts en één van de belangrijkste oorzaken van overlijden, al dan niet na euthanasie. Paarden met acute buikpijn laten vaak uitgesproken pijngedragingen zien, zoals gaan rollen, schoppen of zichzelf tegen de grond werpen.

Verder kunnen ook de volgende gedragingen wijzen op acute buikpijn bij paarden:

- Met de hoef over de grond schrapen
- Proberen om te gaan liggen
- Gaan liggen in een gestrekte positie
- Naar de buik kijken
- Naar de buik schoppen
- Herhaaldelijk gaan liggen en opstaan
- Voor lange tijd blijven liggen
- Verminderde eetlust
- Zweten

Let op: Ezels laten juist ander gedrag zien wanneer zij last hebben van koliek. Zij staan meestal juist stil, "verbijten zich" en hebben vaak een verhoogde ademhaling en veel subtiele signalen. Wanneer u vermoedt dat uw dier koliek heeft, is het belangrijk meteen contact op te nemen met een dierenarts.

Kreupelheid

Een laatste, veelvoorkomende oorzaak van pijn bij paarden is kreupelheid. Dit kan allerlei onderliggende oorzaken hebben, zoals ontsteking, verwonding of hoefbevangenheid. Tekenen van kreupelheid kunnen vaak heel subtiel zijn en moeilijk te herkennen. Kreupelheid aan een van de voorbenen is meestal makkelijker te herkennen, omdat dit gepaard gaat met verticale bewegingen van het hoofd. Kreupelheid aan de achterbenen is vaak een stuk moeilijker te herkennen. De symptomen van kreupelheid kunnen variëren tussen een bijna onzichtbare verkorting van de stap tot het volledig ontlasten van het been. Wanneer kreupelheid onopgemerkt blijft, kan het op de lange termijn leiden tot grote welzijnsproblemen.

Overzicht: Signalen die bij het paard op pijn kunnen wijzen**Lichaamsfuncties:**

- Minder of niet eten
- Meer rusten of juist niet rusten
- Minder actief
- Veranderingen in hartslag en ademhaling

Gedragsveranderingen:

- Depressieve indruk
- Geen interesse in de omgeving
- Hoofd laten hangen
- Tandknarsen, geluiden maken (bijvoorbeeld kreunen)
- Hoofd draaien, plotselinge hoofdbewegingen
- Staartzwiepen zonder dat er vliegen zijn
- Positie in de stal: achterhand richting deur, hoofd achterin in een hoek

Ander gedrag vertonen dan normaal

- Minder bewegen, rusteloos, onrustig
- Rollen, met een hoef over de grond schrapen
- Proberen te vluchten
- Bevriezen
- Angst, agressie, hoofdschudden tijdens rijden
- Ongehoorzaam gedrag
- Niet gehanteerd willen worden

Specifieke houdingen, lichaamstaal:

- Stijve houding
- Verwijzen, kijken naar pijnlijke plek

Gezichtsuitdrukkingen:

- Oren stijf en naar achteren gedraaid
- Ogen meer dichtgeknepen
- Spanning boven het oog
- Gespannen kauwspieren
- Gespannen mond en opvallende kin
- Verwijde, gespannen neusgaten

Het Landelijk InformatieCentrum Gezelschapsdieren biedt onafhankelijke en betrouwbare informatie over het houden van huisdieren.